

РОЗДІЛ 6 ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 811.111'255(045)

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.29.2.39>

ОСОБЛИВОСТІ РЕДАГУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДІВ АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТІВ

SPECIFICS OF EDITING UKRAINIAN TRANSLATIONS OF ENGLISH TEXTS

Пилипчук М.Л.,

orcid.org/0000-0001-8251-4328

доктор філософії у галузі педагогіки,

старший викладач кафедри англійської філології і перекладу

Національного авіаційного університету

Полякова О.В.,

orcid.org/0000-0002-8757-3412

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської філології і перекладу

Національного авіаційного університету

У статті досліджено проблему редагування перекладу англійських текстів різних жанрів українською мовою. Автори розуміють редагування як процес приведення редактором об'єкта редагування (тексту перекладу з англійської мови) у відповідність до чинних норм української літературної мови, форматування та стилю, а також його культурної адаптації до цільової аудиторії. Редактор постає у ролі контролера якості та адекватності змісту та форми об'єкта редагування (перекладу). Водночас важливим завданням редактора є не спотворити авторський ідіостиль, а лише підсилити грамотність та доповнити гармонійність його звучання. Процес редагування перекладу англійського тексту українською розглядається на лексичному, жанрово-стилістичному, граматичному та технічному рівнях. Лексичний рівень редагування передбачає виправлення галузевої термінології науково-технічних текстів, багатозначних слів, іншомовних запозичень, вилучення плеоназмів, русизмів та кальки. Жанрово-стилістичний рівень редагування англійських текстів українською мовою – це перевірка на відповідність перекладу до домінуючої функції і стилістичних особливостей того типу тексту, до якого належить переклад. На цьому рівні важливим є редагування стилістично-зabarвленої лексики у текстах наукового чи публіцистичного стилів, такої як метафори, фразеологізми, сленг та просторіччя тощо. Граматичний рівень редагування передбачає перевірку збереження логічного наголосу вихідного повідомлення за допомогою рема-тематичної структури, а також перевірку орфографії та пунктуації. Технічний рівень редагування – це контроль якості форматування тексту та графічних елементів відповідно до стилю оригіналу. Автори вбачають суттєву різницю між поняттями «редагування» та «вчитування» тексту, що полягає у відмінності критеріїв підбору необхідних фахівців, а також їх основних завдань. Для редагування перекладів англійських текстів українською необхідними вимогами до редактора є володіння ним англійською та українською мовами, творчий потенціал, відчуття літературного стилю, а також технічна грамотність.

Ключові слова: адекватність перекладу, жанр, літературна норма, рівень редагування, форматування.

The article examines the issue of editing Ukrainian translations of English texts of various genres. The authors understand editing as the process of bringing the object of editing (English-Ukrainian translations) into compliance with the current norms of the Ukrainian literary language, formatting and style, and its cultural adaptation to the target audience. The editor controls the quality and verifies the adequacy of the content and form of the editing object. At the same time, an important task of the editor is not to distort the author's individual writing style, but only to enhance its literacy and the harmony of its sound. The editing process is considered at the lexical, genre and stylistic, grammatical, and technical editing levels. The lexical level of editing involves the correction of industry-specific terminology in scientific and technical texts, polysemantic words, borrowings, and the removal of pleonasm, Russianisms, and calques. The genre and stylistic level of editing Ukrainian translations of English texts is a check for the translation's compliance with the dominant function and stylistic features of the specific type of text. At this editing level, it is important to edit stylistically coloured vocabulary in texts of scientific or journalistic styles, such as metaphors, phraseological units, slang, colloquialisms, etc. The grammatical level of editing involves checking that the logical emphasis of the original message is maintained through the use of a correct semantic structure, as well as dealing with spelling and punctuation. The technical level of editing is the quality control of text and graphic elements formatting in accordance with the style of the original text. The authors see a significant difference between the concepts of "translation editing" and "translation proofreading". These processes require different specialists to comply with different tasks. To edit Ukrainian translations of English-language texts, it is necessary for an editor to be fluent in English and Ukrainian, and have creative potential, a sense of literary style, and technical literacy.

Key words: translation adequacy, genre, literary norm, level of editing, formatting.

Постановка проблеми. Високоякісний переклад тексту вимагає багато часу та зусиль. Перекладачам доводиться аналізувати зміст, вивчати термінологію, розробляти глосарії та посібники зі стилю ще до початку перекладу. І хоча машинний переклад значно прискорює цей процес, роль людини у процесі перекладу та редагування залишається незмінно важливою. Редактору задля контролю якості доводиться виправляти помилки як машинного перекладу, так і помилки перекладача-людини та «відшліфувати» переклад вихідного тексту під час редагування і вичитування, адже навіть найдосвідченіші перекладачі-люди іноді припускаються помилок.

Редакторам доводиться зосереджуватися на багатьох завданнях одночасно. Окрім роботи над якістю лінгво-стилістичного оформлення тексту (редагування лексичних одиниць, стилістичних засобів та орфографії), редактор має зважати на засоби технічного оформлення тексту, такі як форматування тексту та графічних елементів, нумерація тощо. Процес редагування полягає у перевірці інформації з метою удосконалення або виправлення її структури, змісту, відповідності, завершеності, логічної послідовності, методів презентації [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми редакторської підготовки перекладу були об'єктом дослідження М. Тимошика, Є. Гули, О. Ребрія. Методи, норми редагування та проблеми технічної термінології розглядали Е. Дерді, З. Партико, А. Крижанівська, О. Литвинко, Л. Малевич, Г. Мацюк, О. Микитюк, І. Кукло, С. Руденко.

Постановка завдання. У цій статті автори досліджують основні труднощі у редагуванні українських перекладів англійських текстів на лексичному, жанрово-стилістичному, граматичному та технічному рівнях та надають практичні поради редактору для отримання якісного точного та логічного перекладу.

Виклад основного матеріалу. Редагування тексту (англ. – *translation editing*) відбувається після завершення перекладу. Цей етап роботи над текстом нагадує перший начерк письменника, коли основна частина творчої роботи виконана, але результат потрібно переглянути та доопрацювати, перш ніж він потрапить до кінцевого споживача. Іншими словами, редагування – це процес приведення редактором об'єкта редагування (тексту перекладу) у відповідність до чинних норм української літературної мови, форматування та стилю, а також його культурної адаптації до цільової аудиторії. Основна робота редактора

полягає у виправленні помилок на лексичному, жанрово-стилістичному, граматичному та технічному рівнях.

Лексичний рівень редагування стосується переважно помилок вживання термінології, багатозначних та іншомовних слів, а також виправлення у випадку використання русизмів чи плеоназмів.

Галузева термінологія

Як відомо, термінологія становить основу науки, а тому стандартизація науково-технічної термінології регулюється на державному рівні завдяки створенню термінологічних комітетів, зокрема Комітету наукової термінології НАН України або Технічного комітету стандартизації науково-технічної термінології [2, с. 42]. Для редагування термінології фахових текстів слід послуговуватися вузькогалузевими словниками та глосаріями, а іноді й базою термінів, наданих безпосередньо замовником. Неправильно перекладені терміни це суттєвий огріх перекладача, який без виправлення редактором стане перешкодою розуміння тексту та показником його низької якості.

Так, до прикладу, авіаційний термін “elevator” в англійсько-українському словнику авіаційних термінів за редакцією Р.О. Гільченко має відповідник «руль висоти» [3, с. 86], однак у перекладі речення вжито термін «підйомник», що значно спотворює зміст оригінального повідомлення.

The pilot adjusts the elevators on the tail to make a plane descend or climb. – Пілот регулює підйомники на хвості, щоб змусити літак знижуватися або набирати висоту.

Багатозначні слова

Окрім стандартизованої термінології, редактору перекладу англійських текстів часто доводиться виправляти помилки у перекладі багатозначних слів. Наприклад, англійське слово “area” має безліч українських відповідників, таких як 1) область, зона; 2) сфера; 3) проща [4]. У наведених нище прикладах видно усю помісмічну гаму цього слова, яке потребує підвищеної уваги з боку редактора: subject area – галузь знань; large friction area – велика фракційна площа; separate lounge area – окрема вітальня зона; area industry – область індустрії.

Іншомовні запозичення та калька

Інколи бажання перекладача додати своєму перекладу науковості, або небажання відшукати україномовний еквівалент у словнику призводить до того, що іншомовні слова вживаються там, де краще було б використати власні, українські. Невиправдані запозичення «засмічують» мову,

додають їй канцеляриту, штучної і непотрібної ускладненості, неприродності звучання.

Наведемо приклади використання словникових відповідників замість невдалих запозичень: *appeal* – апелювати – звертатися; *dominate* – домінувати – переважати; *prevail* – превалювати – переважати; *extraordinary* – екстраординарний – особливий; *local* – локальний – місцевий; *precise* – прецизійний – точний; *previously* – провізорно – попередньо.

Причиною некоректних іншомовних запозичень може стати надмірне використання перекладачем прийому калькування, що не повинно пройти повз пильне око редактора.

Плеоназми

Незнання значення іншомовних слів призводить до так званих плеоназмів. Плеоназм – це сполучення близьких за значенням слів, з яких одне або кілька логічно зайві [5]. Редактор має виявити у тесті плеоназми та виправити їх, наприклад: *дублювати двічі* – дублювати, повторювати; *дивний парадокс* – парадокс, парадоксальна думка; *дві альтернативи* – альтернатива, два варіанти; *перспектива на майбутнє* – перспектива, погляд на майбутнє; *період часу* – період, відрізок часу.

Русизми

Особливо гостро постає проблема використання у перекладі русизмів, які впливають на якість сприйняття тексту цільовою аудиторією. Для чистоти звучання української мови під час редагування слід виправляти такі слова-русизми: *оснастка* – оснащення; *переналадка* – переналагодження; *водочистка* – водоочищення; *підрізка* – підрізання; *перевозка* – перевезення, оскільки вони не відповідають нормам українського словотвору.

Жанрово-стилістичний рівень редагування є прагматичним чинником, що впливає на вибір варіанта перекладу. Жанрово-стилістичну норму перекладу можна визначити як вимогу відповідності перекладу до домінантної функції і стилістичних особливостей того типу тексту, до якого належить переклад [2, с. 26]. Редактор має знати стилістичні вимоги до різних жанрів та враховувати, що можуть існувати різні жанрові і стилістичні норми тексту у мові оригіналу і мові перекладу. Якщо такі розбіжності існують, текст перекладу має бути адаптований. Наприклад, в англійській мові в науковому чи публіцистичному стилі частіше вживаються розмовні елементи на лексичному та фразеологічному рівні [2, с. 40]. Так, свою відому промову перед випускниками Стенфордського університету Стів Джобс завершує словами напуття “Stay

hungry! Stay foolish!”. Найбільш вдалою жанрово-стилістичною адаптацією цієї фрази став вислів «Залишайтеся спраглими, залишайтеся безрозсудними», оскільки дослівний переклад слів “hungry” – «голодний» та “foolish” – «нерозумний» спотворює намір автора висловити побажання випускникам постійно самовдосконалюватися та не боятися експериментувати.

Метафора

В англійському науково-технічному тексті часто вживаються метафори. Завдяки номінативній функції метафори багато технічних термінів мають метафоричне походження, утворюючись шляхом образного переосмислення загальноживаних слів [6, с. 332]. Так англійське слово “inflammable rubber boots”, що дослівно перекладається як «надувні гумові чоботи» в технічній літературі слід виправляти на «надувні гумові протектори», що більше відповідає нормам наукового стилю в українській мові, а звичне для нас англійське слово “pants” в авіаційній галузі вживається як «обтічники двигуна», а не «штани». Такі метафори як «книга розповідає», «стаття зазначає» відповідно до жанрово-стилістичних норм української мови слід замінювати на «у книзі розповідається», «у статті зазначається» тощо. Однак деколи зустрічаються метафори, які перекласти без знання предмету галузевого тексту стає неможливо. Наприклад, під час демонстрації льотно-технічних характеристик свого найпопулярнішого літака Боїнг 737, компанія Боїнг називає його “the queen of the sky”, що має відповідати українському варіанту «король неба», оскільки мова йде про літак – іменник чоловічого роду.

Фразеологізми

Очевидно, що для перекладу фразеологізмів мови оригіналу слід знаходити відповідний фразеологізм у мові перекладу, тому що калькування чи описовий переклад тут недоречний. Чим вдаліший фразеологізм підбере перекладач чи редактор, тим природніше буде звучати переклад. Деякі фразеологізми є зовсім відмінні за лексичним складом, але тотожні за значенням, як-от: *a bone of contention* – яблуко розбрату; *Jack of all trades* – майстер на всі руки; *a little bird told me* – земля чутками повниться; *like two peas in a pod* – як дві краплі води.

Грамматичний рівень редагування передбачає збереження однакового логічного наголосу у тема-рематичній структурі вихідного та цільового повідомлення. Правильна розстановка акцентів є основоположною в процесі ефективного сприйняття інформації реципієн-

том. Зміни теми або реми у структурі речення ведуть до втрати деяких аспектів дискурсу мови оригіналу. Завдання як перекладача, так і редактора полягає в тому, щоб розпізнати головний задум вихідного інформаційного повідомлення та зуміти донести його до розуміння адресата в неушкодженому вигляді, пройшовши при цьому кризь «мінне поле» синтаксису обох мов [7, с. 21]. Порівняймо два речення: Вчитель провів урок. Урок провів вчитель. Перше речення має нейтральне комунікативно-прагматичне навантаження, оскільки воно є темою наступного повідомлення. Друге речення має незвичну структуру, у якій відчутний логічний наголос, що саме вчитель (а не хтось інший) провів урок. Друге речення доцільно залишити лише тоді, коли автор або перекладач має намір підсилити комунікативно-прагматичне навантаження на слово «вчитель», що у розмовному мовленні можна було б виділити інтонацією. Оскільки у писемному мовленні інтонацією виділити якесь слово неможливо, замість цього можна використати слова-інтенсифікатори, як-от: саме, якраз, навіть, досить, лише, цілком тощо. Якщо використання зазначеного способу виявиться недостатнім, можна вдаватися до графічного виділення логічно наголошеного слова: застосувати інший шрифт, поставити знак оклику, виділити жирним або курсивом. Однак, ці методи є досить радикальними і зловживати ними не варто, тому що вони порушують форматування оригінального тексту. Досвідчений редактор завжди знайде оптимальний вихід, користуючись гнучкістю та різноманітністю синтаксичних структур в українській мові, а також своєю інтуїцією.

Не можна оминати увагою ще один важливий аспект граматичного рівня редагування, що пов'язаний з виправленням *орфографії та пунктуації*. Якщо перше може бути простою друкарською помилкою, то друге є складнішим завданням через значну відмінність англійської та української пунктуації. Машинні перекладачі

мало зважають на ці відмінності, а здебільшого просто копіюють усю пунктуацію вихідного тексту. Редактор має бути особливо пильним до речень із прямою мовою, а також складнопідрядним зв'язком і керуватися правилами української пунктуації.

Технічний рівень редагування передбачає збереження оригінального *формування* тексту та графічних елементів у перекладі. Найперше, це стосується формату розширення самого файлу. Якщо оригінальний текст надійшов у форматі текстового редактора MS Word, то і переклад має бути виконаний у ньому (якщо не існує інших домовленостей між замовником та перекладачем). Наступним кроком технічного редагування є перевірка відступів, абзаців, шрифтів, табуляції, розмітки тексту тощо. І зрештою форматування таблиць та графічних елементів, що можуть бути виконані в іншій програмі.

Після завершення процесу редагування текст може бути надісланий іншому редактору для вичитування (англ. – *translation proofreading*). На відміну від редагування, метою якого є виправлення суттєвих помилок та недоліків перекладу, вичитування виконується більше для вдосконалення гармонійності звучання самого тексту. Якщо редагування варто довіряти фахівцеві, який володіє як мовою оригіналу, так і мовою перекладу, вичитування може виконати фахівець-лінгвіст, котрий відмінно знає мову перекладу.

Висновки. Редагування перекладу – це клопітка праця, що потребує великого вміння, досвіду й такту. Перед редактором постають два завдання: з одного боку, виконати контроль якості перекладу шляхом ретельної перевірки на відповідність лексичним, жанрово-стилістичним, граматичним нормам цільової мови, а також технічним параметрам. З іншого боку, виявити виняткову чутливість до творчого ідіостилу автора та перекладача, не порушуючи манери авторського викладу, а лише підсилюючи грамотність та доповнюючи гармонійність звучання перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гула Є.А. Редагування як один з головних чинників якісного перекладу. *Матеріали Всеукраїнського щорічного науково-практичного семінару з питань практики перекладу та підвищення конкурентоспроможності перекладацьких послуг*. Київ, 2005. URL: <http://www.uta.org.ua/data/loads/Gula.pdf> (дата звернення: 01.08.2023).
2. Основи теорії редагування перекладів : конспект лекцій / укладач О. В. Ребрій. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. 88 с.
3. Гільченко Р.О. Англо-український словник авіаційних термінів. Київ: НАУ, 2009. 280 с.
4. Англійсько-український словник: веб-сайт. URL: <https://www.dict.com> (дата звернення: 02.08.2023).
5. Академічний тлумачний словник української мови: веб-сайт. URL: <http://sum.in.ua/s/pleonazm> (дата звернення 01.08.2023).

6. Стилїстика української мови: підручник / Л. І. Мацько та ін., за ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища шк., 2003. 462 с.

7. Пилипчук М.Л., Гнатів О.В. Тема-ремаіична структура як засіб ефективного відтворення інформаційних повідомлень у перекладі (на матеріалі типових текстів оголошень в аеропортах та на борту повітряних суден). *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: зб. наук праць*. Київ: НАУ, 2018. Вип. 38. С. 21–25.